

НА КРФУ ПОСЛЕ РАТА

Усправан међу гробовима

Девет година касније, шест после рата. Ратник и песник међу сенима ратника, међу родбином у туђини. Налази њихове гробове свуд по зеленом острву Феачана. Више је тамо српских гробова него острвљана. На брегу, под стеном, међу маслинама и наранџама, на рубу села које се буди. Крај црквице која се огледа у мору, векује на обали. Чује њихову песму, жамор, хармонику. Снева њихове снове, дрхти њиховим чежњама. Чује како шуме траве и кукурузи, као у Шумадији. И не зна како да се врати међу нас, који ћемо их издати толико пута, под све јаднијим изговорима. Плаче ли? Верује ли да ћемо се опет пренути?

Пише: Милош Црњански

Уздуж, и попреко, Крф је засејан нашим гробовима, гробовима србијанске војске из Првог светског рата. После неколико дана проведених на Крфу, они се чине безбројни, као да их има под сваком маслином, и сваком стеном.

Имена на тим крстачама над гробовима увек се понављају. Под хумкама леже безбројни Јовановићи, Костићи, Ристићи, Илићи, Симићи, па то још више ужасава.

Пође ли се из Крфа са источне на западну обалу, до Јонског мора, у дужини од седамдесет и шест километара, гробља србијанске војске све су чешћа. Пукови и дивизије једнако се понављају. А лице, сасвим, на сеоска гробља у Србији. Мирна и зарасла травом.

Чим се изиђе из вароши Крфа, крај речице Потамос, крај логора десетого пука, под брегом, где су били смештени старци, и последња одбрана, више једне црквице, нашао сам два гроба.

Поред пута село се тек будило, магарци су рикали, а бабе су разносиле тешке товари на леђима као да смо негде у земљи Дон Кихота. Козе се веру по кућама. Свет још спава по авлијама, испод венецијанских тремова.

Пењемо се на брдо, зарасло у шуме наранџа, чемпреса, густих и бескрајних, као наши шљиваци. Каква радост у туђини сусрести, изненада, један огроман, стари орах.

Од села Кравакуле, све до мора, спуштају се шуме наранџи и огромне маслине, међу којима има и прастарих.

Међу кактусима, доле, види се море, магла Епира.

Ту, опет међу маслинама, у земљи која личи на далматинску, леже они са Уба, Мораве, Ђетиње, тврди и неми, занемели заувек.

Крај баровитог мора, испод села Кондокали, зарасла лоза. На једном брежуљку опет гробови, испод кукуруза.

У селу Кондокали било је, кад је помор у војсци био опао, године 1916, варијете Дунавске занатлијске чете. Ту, где је сад тишина и где су остали само запуштени гробови, рецитовоао је машински бравар Алекса Рајић, терао шегу комичар Добривоје Цветковић, молер, а играо, обучен у банаћанске гаће, Мирко Миличевић, у улози гајдаша Ћире и кочијаша Панте. Александар Поповић, столар, представљао је познатог београдског практиканта Ацу Муту, а хармоникаш Милош Лукић, опанчар, изводио је, према оновременом извештају, „врло тешке пијесе са највећом грациозношћу”.

Сада је тамо потпуно мртвило.

Нико се тога не сећа.

Код имања графа Каподистрије, на једном брежуљку, налазим осам иструлелих крстача, непознатих војника. Једна агава раширила се испод пет маслина. Мало даље, под дивљим јагодама, опет гроб, а поред њега, још четири крстаче.

У близини села Говино, где су били логори, под огромним масивом брда Понтократора, зелене се маслине на имању пуковника Вулгариса, а међу њима, опет, четири гроба.

Мало даље, у кукурузима, опет два гроба. Можда се радују што су у кукурузима, као да су у свом завичају.

Кола нас после возе даље, прашним путем.

Наилазим на четири коца, повезана жицом. Кажу: три србијанска војника, крај пута у Ипсос.

У плићаку мора стоји једна црквица. Ту лежи сахрањен Љубомир Ђукић, из Ужица.

Мало даље, иза једног ћувика, опет два гроба.

Стигли смо на наше државно имање Говино.

Ту, крај канала који води у море, велико је гробље.

На тој утрини, црвене крстаче, на којима пише:

„ЗА ПРАВДУ И СЛОБОДУ”.

Има их свуд, тако, све до села Катомери.

Пролазимо кроз шуму маслина даље. Једна канта од бензина у трњу. Ту је, исто тако, био логор. У кукурузу видим један гроб. Ко зна чији.

Код села Катомери 500 гробова Шумадијске дивизије.

А ко зна колико је њих у њима сахрањено!

Иза једног ћувика, девет гробова.

Мало даље, код једне црквице, опет два.

Пут води до старог манастира Палео Кастрице, који је сазидан у XIII веку на огромним, феачким, стенама.

На том месту се Одисеј, враћајући се на Итаку, дохватио обале.

Испод урвина ту, плави се и модри, Јонско море.

А при повратку одатле, гробови се опет ређају крај другог пута.

Између зелених маслина свуд их има.

Забеле се крстови, а на њима пише да до тог гроба почива: Милан Јевремовић из Шетоња, срез млавски, Вучић Вуковић, Огњен Вучићевић, из Добраче, срез ариљски. Са друге стране, на крстачи, пише: Љубомир Милановић, свршени матурант из Смедерева.

Месец је, међутим, засјао кроз маслине и мрак се спушта.

Враћамо се у Крф путем који води кроз та гробља.

Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца није на њих потрошило досада ни толико колико кошта, на Крфу, магарац. <

(1925)

Објављено: уторак, 12. март 2019, 20:02